

**Сіренко Анатолій Петрович** –  
здобувач наукової лабораторії  
з проблем досудового розслідування  
Національної академії внутрішніх  
справ

## **ЕЛЕМЕНТИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ЗІ ЗНИЩЕННЯМ, ПІДРОБЛЕННЯМ АБО ЗМІНОЮ НОМЕРІВ ВУЗЛІВ ТА АГРЕГАТИВ ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ**

*Розглянуто окремі структурні елементи криміналістичної характеристики злочинів, пов'язаних зі знищенням, підробленням або зміною номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу.*

**Ключові слова:** криміналістична характеристика; предмет злочинного посягання; час, місце, спосіб учинення злочину; особа злочинця.

*Рассмотрены отдельные структурные элементы криминалистической характеристики преступлений, связанных с уничтожением, подделкой или изменением номеров узлов и агрегатов транспортного средства.*

**Ключевые слова:** криминалистическая характеристика; предмет преступного посягательства; время, место, способ совершения преступления; личность преступника.

*The article considers some structural elements criminalistic characteristics of crimes connected with destruction, falsification, or changing numbers of units and aggregates of the vehicle.*

**Keywords:** forensic characteristic; a subject of criminal asault; time, place and method of the offence; the offender's personality.

**З**радіжки автотранспортних засобів протягом останнього десятиліття займають одне із значущих місць у структурі вчинених в Україні злочинів. Це обумовлено не стільки питомою вагою даної категорії розкрадань щодо загальної кількості злочинів, скільки суттєвістю завданої шкоди через значну вартість автомобілів. Показники розкриття крадіжок автотранспорту, в тому числі окремо крадіжок автомобілів, традиційно розглядаються як одні з основних результатів

діяльності органів внутрішніх справ. Слабка ефективність прийнятих заходів у галузі боротьби з крадіжками автотранспорту до кінця 90-х років привела до створення стійких груп, які спеціалізуються на вчиненні даних злочинів і володіють відмінними рисами організованої злочинності. У літературі все частіше став вживатися термін «чорний автобізнес». Діяльність злочинних угруповань вийшла за рамки не тільки одного міста чи області, а й держави.

Аналіз літератури показує, що питанню вивчення незаконного заволодіння транспортних засобів, приділялося і приділяється багато уваги українськими та зарубіжними вченими. Проблемам розслідування незаконного заволодіння автотранспортними засобами присвятили свої праці О.В. Бахарев, В. В. Віскунов, В. А. Журавель, В. І. Жулев, Ю. Ф. Иванов, В. Д. Корми, Ф. Х. Кульмашев, О. В. Лесни, С. Є. Петров, С. М. Скібін, О. В. Фунін та інших учених. Праці зазначених науковців зробили істотний внесок у досліджувальну проблему. Разом з тим, незважаючи на фундаментальне опрацювання окремих аспектів криміналістичної характеристики врозслідуванні злочинів, пов'язаних із знищенням, підrobкою або зміною номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу, деякі проблемні питання залишилися охопленими не в повній мірі. У зв'язку з цим, метою статті є аналіз окремих елементів криміналістичної характеристики, що сприятиме ефективності розкриття та розслідування зазначених злочинів.

Одним із побічних наслідків інтенсивної автомобілізації в Україні стало розгортання злочинного бізнесу, пов'язаного з викраденням автомобілів та їх реалізацією. У 2004 р. було зареєстровано 8200 злочинів, пов'язаних з незаконним заволодінням транспортним засобом, у 2005 р. – 8207, у 2006 р. – 7081, у 2007 р. – 6806, у 2008 р. – 5793, у 2009 р. – 5654 [1, 2]. Зменшення фактів незаконного заволодіння транспортними засобами пов'язане насамперед із зменшенням замовлень. Напевно, через погіршення платоспроможності громадян. А це значить, що попит повинний був зменшитися вбік або дуже дорогих, або, навпаки, бюджетних моделей. І тому є прямий доказ – це перший в історії України факт незаконного заволодіння автомобілем Ferrari, за яким через декілька місяців

було скоєно викрадення автомобіля преміум-класу – Bentley. Ці події відбулися в Києві в 2007 р.

Як свідчить практика (і 2009 рік це підтвердив), найчастіше автомобілі крадуть у суботу, середу та четвер. І, зрозуміло, у темний час доби. У 2009 році вночі було викрадено майже в 2 рази більше машин, ніж увісвітлий час доби [3].

Нині в Україну щороку ввозиться в середньому близько 200 тис. автомобілів. Значного поширення набув такий вид злочинної діяльності, як викрадення автомобілів у країнах Західної Європи та збут їх в Україні. Злочинний бізнес здійснювали добре організовані спеціалізовані злочинні угруповання, які діяли на території Німеччини та Польщі. Сьогодні є серйозні підстави вважати, що центри організованої злочинності, пов'язаної з викраденням автомобілів з країн Західної Європи, перемістились до України та країн Прибалтики, а їх збут здійснюється на території всіх країн СНД. Загальна кількість автомобілів, що розшуковуються в країнах СНД та через Інтерпол, перевищує 1 млн. одиниць. Відтак важливо дослідити криміналістичну характеристику цих злочинів.

Термін “криміналістична характеристика злочинів” виник в криміналістиці порівняно недавно, проте отримав визнання провідних вчених-криміналістів й остаточно ввійшов у арсенал наукового апарату криміналістики. У підручниках з криміналістики, виданих в 90-ті роки, в розділ «Криміналістична методика розслідування» включена криміналістичну характеристику окремих видів злочинів.

Вперше вираз «криміналістичну характеристика злочинів» запропонували О.Н. Колесніченко [4]. До найістотніших положень, загальних всім приватних методик, писав О.Н. Колесніченко, належить «загальна криміналістична характеристика цього виду злочинів», тобто говорив, що «злочини мають і спільні риси криміналістичного характеру» [5, с. 117].

У різних літературних джерелах сутність криміналістичної характеристики злочинів виражається неоднозначно, а у певних випадках – недостатньо повно і точно.

Л. А. Сергєєв дав перше розгорнуте визначення криміналістичної характеристики злочинів і включив у її зміст способи скоєння злочинів; умови, за яких вчиняються злочини, й особливості обстановки; обставини, пов'язані з безпосередніми

об'єктом злочинних посягань, з суб'єктом і суб'єктивною стороною злочину; зв'язок злочинного діяння з іншими злочинами й окремими діями, які є кримінально каранними, але мають схожість із даними злочинами за деякими об'єктивним ознаками; взаємозв'язок між зазначеними групами обставин [5, с. 121].

Криміналістичну характеристику злочинів доцільно розглядати стосовно до конкретних районів областей, оскільки не викликає сумніву, що особливості вчинення злочинів, пов'язаних із знищенням, підробкою або зміною номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу у провінційних містах і столиці різні.

Транспортні засоби як джерела підвищеної небезпеки та предмети, які становлять велику матеріальну цінність, повинні піддаватися ідентифікації. З цією метою вони, а також їх найважливіші вузли та агрегати позначаються індивідуальними номерами, причому номер шасі або кузова вказується в свідоцтві про реєстрацію транспортного засобу. Використання транспортного засобу та його складових під дійсними ідентифікаційними номерами попереджує вчинення інших посягань у сфері безпеки руху та експлуатації транспорту, зокрема злочинів, передбачених ст. ст. 286, 287, 289 КК України оскільки сприяє встановленню транспортного засобу, який став знаряддям або предметом злочину.

Вчинення злочинів, пов'язаних із знищенням, підробкою або зміною номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу переважно відбувається на «замовлення» щодо відповідної марки, моделі тощо. Як правило, злочинці здійснюють попередню підготовку, зокрема розвідувально-пошукову діяльність з вибору предмета злочину(автомобіля) і збирання інформації про власника автотransпортного засобу (або про користувача автотransпортним засобом) – потенційного потерпілого: вивчають його спосіб життя (розпорядок дня, маршрути пересування, матеріальне становище, зв'язки, контактні телефони, звичні місця паркування тощо) [6, с. 161].

Враховуючи наявність ідентифікаційних номерів та індивідуальних ознак, використовувати викрадений автомобіль відкрито після крадіжки неможливо. Будь-який транспортний засіб, отриманий кримінальним шляхом, на деякий час поміщається в безпечне місце, яке і в спеціальній літературі, і в побуті отримало назву «відстійника». Відстійник може

перебувати як в населеному пункті, де була здійснена крадіжка, так і за його межами, у тому числі в іншій, досить далекій області. Слід територіально виділити відстійники машин, розташовані в інших населених пунктах, і в місцевості, де була здійснена крадіжка. Останні представляють найбільший інтерес, оскільки ймовірність виявлення автомобіля підвищується.

В якості місць приховування злочинці можуть використовувати свої особисті гаражі, гаражі родичів і знайомих, платні стоянки, бокси на територіях організацій, як у себе на роботі, так і за місцем працевлаштування друзів. Але, враховуючи, що в даній ситуації довести їх причетність до крадіжки досить просто, останнім часом в якості відстійників широко використовуються гаражі незнайомих людей, що здаються за оголошеннями. При цьому здавачі не мають даних про особу, яка знімає гараж (у кращому разі відоме ім'я або номер стільникового телефону). Навіть при виявленні автомобіля в гаражі довести участь у крадіжці орендаря приміщення практично не можливо. З'явилася, стандартна версія про те, що наймач гаража передав тимчасово ключі малознайомому приятелю, і той поставив якусь машину, яку спростувати слідчим шляхом не вдається. Фактичний власник гаража теж дає свідчення про те, що домовлятися про здачу приходили дві людини, або ж гроші за оренду приносили різні особи. Особливо зручно знімати гаражі у великих кооперативах: викрадену машину переганяють іноді буквально в сусіднє приміщення. Таким чином відбувається достатню кількість розкрадань в охоронюваних гаражах, де в'їзд-виїзд вночі контролюється.

Важливе значення для здійснення ефективної профілактики злочинів, пов'язаних із знищенням, піддробкою або зміною номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу надається аналізу вчинення цих злочинів протягом доби. Як і слід було очікувати, найчастіше дані злочини вчиняються в темну пору доби. Важливим моментом у недопущенні вчинення злочину залишається неналежне зберігання транспортного засобу, зокрема, відсутність парковки, гаражу а також залишення транспортних засобів без належного нагляду.

Великим попитом продовжують користуватись, автомобілі вітчизняного виробництва та іномарки. Найбільш криміногенним для цього злочину є вік від 18 до 25 років. Більшість злочинців

має низький рівень освіти та не має певного роду занять (не вчатьс я й не працюють) [7]. Вчинення злочинів, пов'язаних із знищенням, піддробкою або зміною номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу в переважній більшості відбувається за попередньою змовою групою осіб. Нерідко в групі особи пов'язані спільною метою і мають організований характер.

Викрадення транспортного засобу можуть здійснити як одноособово, так і в групі за попередньою змовою. 71,1 % осіб, що вчинили злочин одноособово це раніше не засуджені, які здійснюють спонтанні викрадення, користуючись сприятливою для них ситуацією. Вивчення кримінальних справ та матеріалів кримінальних проваджень показало, що 26,1 % злочинів вчинили особи, раніше судимі за злочини проти власності.

Злочини, пов'язані із знищенням, піддробкою або зміною номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу в переважній більшості вчиняються чоловіками у віці від 18 до 24 років – 31,6 %, від 25 до 29 років – 30,3 %, від 30 до 40 років – 22,8 %, неповнолітніми – 15,3 % і як правило, особами, що зловживають спиртними напоями або наркотичними засобами.

Необхідно підкреслити що найбільша небезпека цих злочинів від осіб, що не мають необхідних навичок у керуванні транспортним засобом, особливо при незаконному їх заволодінні. Найчастіше вони знаходяться в збудженому стані, у тому числі, пов'язаному зі сп'янінням і нерідко скоюють дорожньо-транспортні пригоди, іноді з тяжкими наслідками [8, с. 301; 9, с. 178].

До особливостей обставин та обстановки вчинення злочинів, пов'язаних із знищенням, піддробкою або зміною номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу слід віднести:

1) недостатню кількість гаражів і платних стоянок, які забезпечують збереження транспортних засобів від злочинних посягань;

2) значну кількість викрадень транспортних засобів здійснюється тому, що злочинці, добре вивчивши і освоївши стандартні замикаючі пристрої і нескладну технологію протиугінних пристроїв, порівняно легко проникають до салону автомобіля, підбравши або підробивши ключі, перепилявши або відключивши протиугінні засоби та пристрої;

3) учиненню незаконних заволодінь транспортними засобами сприяє безпечність деяких власників, які залишають

транспортні засоби без нагляду, іноді з незамкненими дверцятами і увімкненим двигуном (зокрема, це характерно для водіїв державного автотранспорту), що суттєво полегшує доступ правопорушників до транспортного засобу.

Як правило, злочинці не викрадають транспортні засоби за місцем свого проживання, в переважній більшості вони жителі інших районів міста. Слід відмітити, що злочини, пов'язаних із знищенням, підробкою або зміною номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу найчастіше вчиняються у великих містах, обласних центрах. Це обумовлено значним скупченням автотранспорту та неналежним його зберіганням. Існує практика коли транспортний засіб викрадають в одній області, після чого відбувається підробка або зміна номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу і перепродується в іншій області.

Незаконне заволодіння транспортними засобами відбуваються групами за попередньою змовою або організованими групами. Групи за попередньою змовою, як правило, створюються для здійснення одного викрадення особами, що знаходяться в дружніх або родинних відносинах. Як правило, група складається з 2–3 чоловік [8, с. 179]. Поділ ролей у групі за попередньою змовою не існує, але вже сформоване керівне ядро складається з найбільш активних і авторитетних членів групи. Як правило, його складають особи з максимально вираженими антисуспільними настановами. Однак більшість неформальних лідерів, так само як і безпосередніх виконавців, які входять у такі групи, не мають достатніх навичок скоєння незаконного заволодіння автотранспортом.

Головне для них – одержання певних матеріальних благ, а також задоволення особистих і групових інтересів.

Майже третя частина всіх фактів незаконного заволодіння транспортними засобами вчиняється організованими групами. Скоєні в таких злочинних групах викрадення транспортних засобів, а згодом знищення, підробка або зміна номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу, відрізняються особливою зухвалістю, організованістю, наявністю відпрацьованої системи приховання слідів і реалізації викрадених транспортних засобів. Для таких форм співучасті характерні факти багаторазової та довготривалої злочинної діяльності пов'язаної з незаконного заволодіння транспортними засобами, знищенням, підробкою або

заміною номерів вузлів та агрегатів транспортних засобі (в особливості цестосується дорогих автомобілів) [8, с. 180].

Криміналістична характеристика викрадень автотранспортних засобів являє собою сукупність відомостей про їх оперативно-розшукові ознаки, знання яких надає можливість працівникам оперативних підрозділів розробляти та застосовувати конкретні оперативно-розшукові заходи, прийоми та методи щодо попередження і розкриття злочинів досліджуваної категорії, а також виявлення викрадених автотранспортних засобів.

Незважаючи на це, вчинення злочинів, пов'язаних зі знищенням, підробленням або зміною номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу є злочином, який займає в структурі корисливої злочинності значне місце і тому, разом із правовими засобами обов'язковим є застосування засобів спеціально-кримінологічного запобігання цьому виду злочину, а це не можливо без вивчення і оцінки його криміналістичних ознак та характеристик.

### **СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ**

1. Щупаківський Р. В. Незаконне заволодіння транспортним засобом за кримінальним законодавством окремих зарубіжних країн [Електронний ресурс] / Р. В. Щупаківський. – Режим доступу :

[http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc\\_Gum/Nvdduvs/2009-4/Shchupakivskyy.pdf](http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvdduvs/2009-4/Shchupakivskyy.pdf).

2. Статистика злочинів в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.mvs.gov.ua>.

3. Автоновини [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://mark-media.com.ua/archive/2010-02-01/site/29890>.

4. Белкин Р. С. Курс криминалистики: Криминалистические средства, приемы и рекомендации : в 3 т. Т. 3. – М. : Юристъ, 1997. – 480 с.

5. Аверьянова Т. В. Криміналістика / Аверьянова Т. В., Белкін Р. С., Корухов Ю. Г., Россинская Е. Р. ; за ред. Р. С. Белкіна. – М. : Норма-Инфра-М, 2000. – 305 с.

6. Брисковська О. М. Підготовчий етап вчинення незаконного заволодіння автотранспортними засобами /



О. М. Брисковська // Актуальні проблеми розкриття та розслідування злочинів : матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 29 берез. 2012 р.). – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2012. – С. 161–164.

7. Ємельяненко В. В. Звільнення від кримінальної відповідальності за незаконне заволодіння транспортним засобом [Електронний ресурс] / В. В. Ємельяненко // Форум права. – 2008. – № 2. – С. 111–117. – Режим доступу :

<http://www.nbu.gov.ua/ejournals/FP/2008-2/08evvvtz.pdf>.

8. Зелинский А. Ф. Криминология : [учеб. пособие] / А. Ф. Зелинский. – Харьков : Рубикон, 2000. – 520 с.

9. Криминологія : [підруч. для студ. вищ. навч. закл.] / О. М. Джужа, Я. Ю. Кондратьєв, О. Г. Кулик ін. ; за заг. ред. О. М. Джужі. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 416 с.